

Використана література:

1. Виноградов В.В. Очерки по истории русского литературного языка XVII-XIX вв. – М., 1938.
2. Крысин Л.П. Толковый словарь иноязычных слов. – М., 2002.
3. Крысин Л.П. Иноязычные слова в современном русском языке. – М., 1968.
4. Кутина Л.Л. Формирование языка русской науки. – М., 1964.
5. Лисенко О.А. Освоєння німецьких запозичень в українській науково-технічній термінології.: Автореф. дис... канд. філ. наук. – К., 1999.
6. Микитич Л.Д. Иноязычная лексика. – Л., 1967.
7. Морковкин В.В. Идеографические словари. – М.: Изд-во МГУ, 1971. – 71с.
8. Морковкин В.В. Опыт идеографического описания лексики: (Анализ слов со значением времени в рус. яз.) – М.: Изд-во МГУ, 1977. – 166 с.
9. Полякова Т.М. Лексичні інновації іншомовного походження в сучасній російській мові (на матеріалі мови ЗМІ останнього десятиріччя XX – початку XXI ст.): Автореф. дис... канд. філ. наук. – К., 2004.
10. Серебренников Б.А. Процессы заимствования и взаимовлияния в языках // Серебренников Б.А. Роль человеческого фактора в языке. Язык и мышление. – М., 1988.
11. Сорокин Ю.С. Развитие словарного состава русского литературного языка. 30-90-е годы XIX века. – М. – Л., 1965.

Григораш А.М.

**ВЗАЄМОДІЯ ЗАСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКСПРЕСІЇ
СТАЛИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У ГАЗЕТНОМУ КОНТЕКСТІ
(НА МАТЕРІАЛІ ПРЕСИ УКРАЇНИ 90-Х РОКІВ)**

Комбінування засобів індивідуально-авторської обробки сталих словосполучень підсилює первісну і створює додаткову експресію у межах фразеологічного контексту. Такий контекст являє собою ту саму сферу, в якій реалізуються потенційні виражальні можливості фразеологічних одиниць, що призводить до створення різноманітних за своїм естетичним впливом публіцистичних образів.

Сучасна газетна публіцистика характеризується гранічною відкритістю, безпосередньою взаємодією працівників газет і читачів. Ці тенденції можуть проявлятися у прямому звертанні, наприклад, до головного редактора тієї чи іншої газети: *“Отже, шановний редакторе “Культури і життя”, не породжуйте ілюзій, не дуріть нас, звичайних читачів, які хочуть знаходити у вашій газеті чисте золото правди і здорового глузду”* (“Культура і життя”, 11.09.93). У контексті еклетично поєднується “висока”, “книжна” лексика і лексика “знижена” (пор. *“не породжуйте ілюзій – не дуріть нас”*), що, звичайно, тільки підсилює емоційне сприйняття контексту. Але додаткова експресія виявляється і на фразеологічному рівні. Так, у даному випадку журналіст поєднує два засоби індивідуально-авторської інтерпретації сталих словосполучень: контамінацію як об’єднання двох фразеологізмів, що полягає у аплікації одного сталого словосполучення на інше на основі спільного компонента [5, 208] (*“хочуть знаходити чисте золото правди і*

здорового глузду”), і поширення фразеологічної одиниці вільним словосполученням (“*хочуть знаходити у вашій газеті чисте золото правди*”).

Подібне функціонування контамінованих фразеологічних одиниць може ускладнюватися, крім поширення, ще й переносним вживанням сталого словосполучення, тобто фразеологічною метафорою, утвореною за моделлю “живому – неживе” [3, 42]: “Щодо артистизму, то треба пам’ятати: крім визначених і визнаних митців – про них уже написано і ще пишеться багато книжок – було чимало *перелітних пташок, штукарів, які бодай на мить, але дуже яскраво спалахували на нашому зоресхилі...*” (“Слово”, число 8-9, 1993 р.). Слід також зазначити, що фразеологічний тлумачний словник фіксує загальновідомий фразеологізм у дещо іншому вигляді: “*Перелітний птах і перелітна птаха (птиця). Про людину, що не живе довго на одному місці*” [4, 139]. Еспресія фразеологічних одиниць може виникати під впливом суфіксів емоційної оцінки, які отримують у газетному контексті компоненти сталого словосполучення (у прикладі, що розглядається, це іменний компонент фразеологізму: “*перелітні пташки*”). Суфікси суб’єктивної оцінки являють собою один з основних засобів прояву емоційності у слові. Емоційне, у свою чергу, завжди є експресивним. Ускладнення сталого словосполучення, іменний компонент якого містить у собі суфікс суб’єктивної оцінки – *-к-*, призводить до іронічно-презирливого стилістичного забарвлення як фразеологізму, так і, зрештою, газетного контексту взагалі.

Сучасні журналісти широко використовують індивідуально-авторський засіб нанизування фразеологічних одиниць. Особливо часто вживається його різновид – ампліфікація, тобто поєднання синонімічних фразеологізмів, у тому числі – контекстуальних синонімів [1, 125]: “*В Києві чудова квартира, звук до цивілізованого способу життя, ні в чому собі не відмовляє – робота цивільного й військового льотчиків, а він ще й був командиром повітряного лайнера, оплачується високо*” (“Київська правда”, 15.05.90). Газетний контекст стає особливо експресивним та емоційним, коли ампліфікація поєднується із фразеологічною метафорою, побудованою за моделлю “живому – живе”: “*Безболісно подолав психологічний бар’єр “ветерана” лише Тарас Петриненко, котрий не тільки залишився вірним собі, але й узяв на озброєння характерні нюанси, особливості аранжування*” (“Україна молода”, 6.11.92; пор. у словнику: “**Вірний [самому] собі** – *той, хто не зраджує своїх принципів, поглядів, переконань звичок, завжди дотримується їх*” [4, 32]; “**Брати (узяти) на озброєння** – *активно використовувати що-небудь у роботі, в боротьбі*” [4, 17]).

Ампліфікація у поєднанні з фразеологічною метафорою, побудованою за моделлю “живому – живе”, може ускладнюватися ще й поширенням обох сталих словосполучень: “*Погодьмося, тон поваги взагалі добрий тон, який є передумовою серйозного контексту. А такий добрий тон особливо потрібний, коли підходиш до наших авгієвих стаєнь, де гори розвінчення потрушені порошком сакралізації, де комплекс меншовартості вибухає прищами самозневаги або цвіллю містифікації, де*

милі незавершені легенди доісторичних часів дико вибуяли до струнких глобальних теорій. До цих милих патріотичних споруд треба підходити з серйозністю працівника, який *ставить* добре продумані запитання і *кидає світло* на рослинку, вирощену в імлі” (“Літературна Україна”, 20.06.91). При цьому у першому випадку (“*ставить* добре продумані запитання”) компоненти-поширювачі знаходяться в інтерпозиції до компонентів фразеологічної одиниці і виконують атрибутивну функцію. У другому випадку (“*кидає світло* на рослину”) компонент-поширювач знаходиться у постпозиції, виконуючи функцію конкретизації, тобто уточнення. Ці додаткові компоненти, власне, і стають своєрідними інтенсифікаторами експресії сталих словосполучень.

Нанизування фразеологічних одиниць може виражатися також у зведенні фразеологізмів у бінарний ряд контрастних членів. При цьому контрастна ситуація створюється на базі зіткнення сталих словосполучень, що протиставляються одне одному. Іноді таким чином використовуються суто авторські новоутворення, побудовані за традиційними моделями прислів'їв або приказок. Вони, як правило, надають газетному контексту іронічного забарвлення: *“Отже, маємо ще одну кризу – кризу розмовного жанру. Що нискільки не засмучує. Програми і обіцянки – хорошиий сніданок, але погана вечеря”* (“Київський вісник”, 27.10.94). Традиційно цей засіб індивідуально-авторського перетворення сталих виразів ускладнюється фразеологічною метафорою, побудованою за моделлю “неживому – неживе”.

Традиційним є також поєднання на шпальтах сучасної української преси контрастного використання фразеологізмів-антонімів з одночасним їх поширенням: *“Усією “чорною роботою” проти нього, як правило, диригували його вищі керівники. Їх дратувало, лютувало, що він, високий, ставний, красивий, розсудливий, знаючий до дрібниць справу, не заглядав їм у рот, а поважав тільки розумні команди і мав завжди свою відверту думку”* (“Українська газета”, 27.10.94). У першому випадку (“*не заглядав їм у рот*”) особовий займенник знаходиться в інтерпозиції. Другий випадок ускладнюється тим, що поширюються два компоненти фразеологічної одиниці, і додаткові компоненти-поширювачі (прислівник і прикметник) також знаходяться в інтерпозиції.

Іноді у подібних випадках у контрастній парі фразеологізмів поширюються тільки одне стале словосполучення: *“Може, і справді ми надто делікатні. Якщо вже нас настільки втягують у публічну “дискусію” росіян на тему звідки пішов і що є Крим, то прийняти інтелектуальний, взаємощанобливий “бій” аж ніяк не на шкоду справі. В усякому разі краще, ніж брязкати зброєю, що тим часом дехто і робить”* (“Робітничка газета”, 11.01.93). У фразеологічному словнику фразеологічна одиниця **приймати (прийняти) бій** зафіксована у двох значеннях: “1. Вступати в бій, початий противником. 2. Вступати в гарячу суперечку, сварку” [4, 157]. У газетному контексті, що розглядається, стале словосполучення вживається у другому значенні, компоненти-поширювачі знаходяться в інтерпозиції і виконують атрибутивну функцію. При цьому відбувається вже відоме нам “прирощення змісту”, тобто фразеологізм

отримує оказіональні відтінки змісту (“**прийняти** інтелектуальний, взаємошанобливий **“бій”**). Антонімічна фразеологічна одиниця **брякати (бряжчати) зброєю** зафіксована із значенням “загрожувати війною” [4, 18]. Звертає на себе увагу дистанційне розташування контрастних сталих словосполучень як членів бінарного ряду. Індивідуально-авторські засоби перетворення фразеологізмів у даному прикладі ускладнюються також метафорами, побудованими за моделлю “живому-живе”.

Яскравим індивідуально-авторським засобом інтерпретації фразеологічних одиниць є паралельне лінійне вживання вільних словосполучень та словосполучень сталих. Особливо популярними на шпальтах сучасної української преси є синонімічні конструкції такого типу: *“А полягала вона [ідея] ось у чому: створити науково-виробниче об’єднання з будівництва й архітектури з тим, щоб в одних руках, під одним дахом, однією фірмою об’єднати вчених, проєктувальників і виробничників, які всі були б зацікавлені в кінцевому результаті роботи”* (“*Вечірній Київ*”, 20.11.90). Від розміщення у контексті вільних словосполучень та фразеологічної одиниці залежать емоційне забарвлення і ступінь експресивності самого фразеологізму, їх посилення або послаблення (пор. у фразеологічному тлумачному словнику: *під одним дахом і під однією покрівлею* – “в одному приміщенні” [4, 143]. Якщо фразеологічна одиниця вживається у постпозиції стосовно вільного словосполучення, то відбувається нарощування експресивності контексту. Стале словосполучення у цьому випадку є немов би кульмінаційним візріском контексту, його образною вершиною, що зосереджує в собі образно-емоційну оцінку предмета, явища, дії, ознаки [7, 107]. З іншого боку, якщо фразеологізм знаходиться у препозиції, то виникає зменшення експресивності контексту [8, 42]. У нашому випадку спостерігаємо вживання фразеологічної одиниці як у постпозиції, так і в препозиції до вільних словосполучень, що оточують її у газетному контексті (“*в одні руках, під одним дахом, однією фірмою*”). На наш погляд, таке “розміщення” сталого словосполучення підсилює емоційно-експресивне забарвлення газетного контексту. Більше того, відбувається “прирошення змісту” на семантичному рівні: “*в одні руках, під одним дахом, однією фірмою*” означає не тільки “в одному приміщенні”, але й “під єдиним керівництвом”. Звичайно, індивідуально-авторське значення фразеологізму можна виявити тільки у даному газетному контексті, але цілком можливо, що подібні зміни семантики сталого словосполучення згодом отримають належну фіксацію у фразеологічних словниках. Отже, взаємодія засобів реалізації експресії фразеологізмів може відбуватися не тільки суто на структурному, але й на структурно-семантичному фразеологічному рівні.

Таким чином, комбінування різноманітних засобів реалізації експресії фразеологічних одиниць і фразеологічного контексту в цілому являє собою своєрідну лабораторію для творчості, для створення індивідуального стилю журналістів.

Використана література:

1. Абрамович И.М. Об индивидуально-авторских преобразованиях фразеологизмов и отношении к ним фразеологического словаря // Проблемы фразеологии: исследования и материалы. – М.-Л.: Наука, 1964. – С. 213-218.
2. Горбачевич К.С. Изменение норм русского литературного языка. – Л.: Просвещение. Ленинградское отделение, 1971. – 270 с.
3. Ковалев В.П. Языковые выразительные средства русской художественной прозы: Автореф. дис. ... д-ра филол. наук. – К., 1975. – 56 с.
4. Олійник І.С., Сидоренко М.М. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник. – Харків: Прапор, 1997. – 462 с.
5. Печерица И.Ф. К вопросу о лингвистической природе плеоназма и контаминации фразеологических единиц // Фразеология. – Челябинск, 1973. – Вып. 1. – С. 208-214.
6. Ренская Т.В. Эллиптированные фразеологические единицы в романе Л.Н. Толстого «Война и мир» // Проблемы русской фразеологии. – Тула, 1977. – С. 109-114.
7. Степанов Ю. Французская стилистика. – М.: Высш. школа, 1965. – 355 с.
8. Схшидло А.Я. Сочетания синонимов в художественной речи: Из наблюдений над языком романов М. А. Шолохова // Вопросы грамматики и стилистики русского языка. – Хабаровск, 1965. – С. 34-51.

Денискіна Г.О.

**СТАТУСНО-РОЛЬОВІ ВІДНОШЕННЯ МІЖ КОМУНІКАНТАМИ
У ЖАНРІ ВІЛЬНОГО ІНТЕРВ'Ю
(НА МАТЕРІАЛІ ТЕЛЕПЕРЕДАЧ 2000-2004 РР.)**

Телевізійні засоби масової інформації – це одна з найважливіших форм сучасної суспільно-мовленнєвої практики. Телевізійне мовлення є надзвичайно впливовим і авторитетним видом сучасного мас-медійного дискурсу.

Метою статті є дослідження статусно-рольових відношень між учасниками передач у жанрі вільного інтерв'ю як особливій формі телевізійного діалогічного дискурсу.

У соціолінгвістиці дискурс насамперед розглядається як процес спілкування людей з огляду на їх приналежність до певної соціальної групи. Тобто при вивченні відповідного типу дискурсу необхідно враховувати статусно-рольові характеристики учасників комунікації, мету спілкування та місце спілкування. За цими параметрами дискурс поділяється на неінституційний (побутовий) та інституційний. За визначенням В. І. Карасика, інституційний дискурс – “це спеціалізований клішований різновид спілкування між людьми, які можуть не знати одне одного, але повинні спілкуватися у відповідності з нормами даного соціуму” [5, 46]. Неінституційний дискурс – це спілкування на побутовому рівні, в умовах, де всі комуніканти добре знайомі, тому діалог відбувається за допомогою скороченого коду, який має високу контекстуальну залежність [1]. Про інституційний характер вільного інтерв'ю свідчать: штучно створене місце комунікації (телестудія); мета, що полягає у набутті нових знань, нової інформації за посередництва обізнаної, авторитетної у відповідній галузі особистості; систематичне чергування мовленнєвих ходів (реплік) комунікантів, а також первинна фіксація комунікативних ролей і нерівний комунікативний статус учасників діалогічної взаємодії. Статус учасників